

MUALLIMLIK SAN'ATI VA SHOGIRD QALBINI SHAKLLANTIRISH: IKKI DAVR, IKKI QIYOFA

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i06.043>

Qurbonova Feruza A'zamovna
Yusupova Gulcharos Yunusali qizi
gulcharosyusupova003@gmail.com
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallimlik san'atining mohiyati va zamonaviy o'qituvchi qiyofasi pedagogik-psixologik tahlil ob'ekti sifatida tanlab olindi. Chingiz Aytmatovning "Birinchi muallim" hamda Luqmon Bo'rixonning "Sirli muallim" qissalari asosida ikki xil davr va yondashuv tadqiq etildi. Qahramonlar - Dyushen va Najot G'aybullaning kasbga sadoqati va shogird tarbiyasidagi roli orqali shaxs shakllanishi va ichki motivatsiya masalalari yoritildi.

Kalit so'zlar: muallimlik san'ati, pedagogik mahorat, qiyosiy metod, shaxsning psixologik shakllanishi, ichki motivatsiya, hayotiy saboq

THE ART OF TEACHING AND FORMING THE STUDENT'S SOUL: TWO ERAS, TWO FIGURES

Kurbanova Feruza A'zamovna
Yusupova Gulcharos Yunusali qizi
gulcharosyusupova003@gmail.com
Kokand State University

Abstract: This article explores the essence of the art of teaching and the image of the modern teacher as an object of pedagogical-psychological analysis. Based on the stories "The First Teacher" by Chingiz Aitmatov and "The Mysterious Teacher" by Luqmon Borikhon, two different eras and approaches are examined. Through the professional devotion and roles in student upbringing of the protagonists - Dyushen and Najot Gaybulla - the issues of personality formation and intrinsic motivation are highlighted.

Keywords: art of teaching, pedagogical mastery, comparative method, personality formation, intrinsic motivation, life lesson, Dyushen, Najot Gaybulla

Jamiyat taraqqiyotining har qanday bosqichida ta'lim sifati va muallim nufuzi markaziy masaladir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev

ta'kidlaganidek: "Jamiyatda o'qituvchi kasbi eng nufuzli va obro'li kasb bo'lishi lozim" [1]. Ushbu yuksak maqsadga erishish uchun biz avvalo muallimlik san'atining tarixiy va badiiy ildizlarini anglamog'imiz lozim. Ushbu maqolani yozishda qiyosiy metod tanlandi. Zotan, "Qiyosiy metod - fanning turli sohalarida, jumladan, adabiyotshunoslikda ham keng qo'llanuvchi tadqiqot usuli. Ushbu usul mohiyati ikki yoki undan ortiq narsa-hodisalarni o'zaro qiyoslab, ularning o'xshash hamda farqli tomonlari, bularni keltirib chiqargan omillarni aniqlash orqali muayyan ilmiy xulosa va umumlashmalar chiqarishdan iboratdir" [2. 380]. Biz ushbu metod orqali turli davrlarga mansub Dyushen va Najot G'aybullab obrazlarini o'zaro qiyoslab, muallimlik falsafasining mushtarak jihatlarini tahlil qilamiz.

PEDAGOGIK MAHORAT VA SHAXS SHAKLLANISHINING O'ZARO ALOQADORLIGI

Muallimlik faoliyati shunchaki dars o'tish emas, balki murakkab pedagogik tizimdir. "Pedagogik mahorat o'qituvchilar va tarbiyachilarga pedagogik ijodkorlik, pedagogik texnika, o'zaro hamkorlik va muloqot taktikasi, hissiyotni jilovlay olish xususiyatlarini o'rgatadi va o'z kasbini rivojlantirib boruvchi faoliyatlar tizimi to'g'risida ma'lumotlar beradi" [3. 12]. Pedagogik mahoratning pirovard natijasi esa shogird shaxsini kamolga yetkazishdir. "Shaxsning psixologik shakllanishi - bu shaxsning kognitiv, hissiy va xulq-atvor xususiyatlarining o'zgarish jarayonidir" [4. 36]. Muallim bolaning nafaqat bilimini oshiradi, balki uning dunyoni idrok etish usulini ham o'zgartiradi. Fransuz yozuvchisi Anatol Frans ta'biri bilan aytganda: "Muallimlik san'ati o'quvchilar qalbida qiziqish uyg'otish, so'ng bu talabni qondirishdir" [5].

DYUSHEN: IJTIMOY ISLOHOTCHI VA MA'NAVIY JASORAT TIMSOLI

Chingiz Aytmatovning "Birinchi muallim" qissasidagi Dyushen obrazi - inson irodasining yuksak namunasi. Garchi uning bilim darajasi cheklangan bo'lsa-da, bu uning pedagogik jasoratini yanada ko'rsatadi. Dyushenning eng buyuk xizmati - Oltinoyning kognitiv va hissiy qobiliyatlarini o'z vaqtida payqay olganidir. Dyushen shunchaki alifbo o'rgatuvchi emas, balki feodal-patriarxal tuzumning qat'iy qoliplariga qarshi chiqqan ijtimoiy islohotchidir. U qishloq chetidagi tashlandiq otxonani o'z qo'li bilan tozalab, maktabga aylantirishi - ta'limda infrastruktura va muhit yaratishning ilk poydevori edi. Isitish tizimi bo'lmagan xonada bolalarni o'z kiyimi bilan isitishi, yelkasida daryodan o'tkazishi - gumanistik pedagogikaning amaliy isbotidir. Atrofdagilar qiz bolaning o'qishiga masxara bilan qaragan bir paytda, Dyushen Oltinoyning kelajagi uchun butun borlig'ini tikdi. U shogirdini qishloqdagi turg'unlik botqog'idan olib chiqish uchun uni shaharga o'qishga yuborishga qaror qildi. Bu qaror shunchaki tavsiya emas, balki qizni majburiy nikohdan - boyni ikkinchi xotini bo'lishdan qutqarish va uning iqtidorini dunyoga ko'rsatish uchun qilingan strategik qutqaruv operatsiyasi edi. U shogirdlari bilan birga sovuq daryoni

kechdi, birga maktab qurdi. Dyushen Oltinoyning shaxs sifatida shakllanishi uchun poydevor qo'ydi, uni jaholatdan ozod qilib, dunyoqarashini butunlay o'zgartirdi. U Oltinoyda "akademik umid" uyg'ota oldi, natijada oddiy qishloq qizi fan doktori darajasiga ko'tarildi.

NAJOT G'AYBULLA: INNOVATSION MENEJMENT VA ICHKI MOTIVATSIYA

Luqmon Bo'rixonning "Sirli muallim" qissasidagi Najot G'aybulla obrazi esa muallimlik san'atining zamonaviy qirralarini ochib beradi. Uning dars o'tish mahorati o'quvchilarda ichki motivatsiya uyg'otishga yo'naltirilgan. "Ichki motivatsiya - insonning o'z qiziqishlari, ehtiyojlari va qiymatlari asosida amalga oshirilgan harakatdir. Bu insonning yangi bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyojidan kelib chiqadi" [6. 1198]. Najot G'aybullaning pedagogik faoliyati innovatsion menejment va ta'lim muhitini sog'lomlashtirishga asoslanadi. U maktabga nafaqat bilim, balki eng so'nggi rusumdagi laboratoriya asbob-uskunalarini, kamyob fizika va matematika darsliklarini o'z kuchi bilan topib keldi. Najot G'aybulla dars jarayonini shunday mahorat bilan boshqardiki, dars tugaganini nafaqat o'quvchilar, balki kuzatishga kirgan tajribali ustozlar ham sezmay qolishardi. Psixologiyada bu "oqim holati" deb ataladi, bunda o'quvchi jarayonga butunlay sho'ng'iydi. U bolalarni tashqi bosim emas, balki ichki qoniqish va bilish zavqi uchun o'qishga yo'naltirdi. Eng muhimi, uning ta'siri faqat o'quvchilar bilan cheklanib qolmay, butun o'qituvchilar jamoasini transformatsiya qildi. Uning innovatsiyalari ta'sirida fizika o'qituvchisining o'zgarishi va o'quvchilarining olimpiadalarda g'olib bo'lishi - ta'limdagi namuna olish effektining yorqin misolidir.

XULOSA. Buyuk ma'rifatparvar Abdulla Avloniy ta'kidlaganidek: "Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir" [7. 11]. Dyushen va Najot G'aybulla siymolarida biz aynan mana shu "najot" va "saodat" yo'lini ko'ramiz. Qiyosiy tahlilimiz shuni ko'rsatadiki, Dyushen Oltinoy shaxsining shakllanishi uchun "yo'l ochuvchi" bo'lgan bo'lsa, Najot G'aybulla zamonaviy maktabda o'quvchilarning ichki motivatsiyasini uyg'otuvchi "yondiruvchi" vazifasini bajardi. Dyushen bitta taqdirni qutqarish orqali buyuklikka erishgan bo'lsa, Najot G'aybulla butun bir jamoaning mehnat sifatini oshirib yubordi. Agar Dyushen o'z vaqtida Oltinoyni jaholat botqog'idan olib chiqmaganda, bu nafaqat bir qizning, balki jamiyatning iqtidorli farzandi uchun "halokat" bo'lar edi. Avloniyning "Insonlarni yaxshilikg'a chaqirguvchi, yomonlikdan qaytarguvchi bir ilmdur"[7. 5] - degan fikri ushbu ikki muallimning faoliyatini umumlashtiradi: biri jamiyatdagi jaholat botqog'ini yorib o'tib, ezgulik yo'lini ochib bergan bo'lsa, ikkinchisi o'sha yo'ldan yuksak marralar sari odimlash uchun zarur bo'lgan intellektual va ma'naviy quvvatni shakllantirdi. Xulosa qilib aytganda, muallimlik san'ati - bu

shogird qobiliyatini payqash, uni himoya qilish va o'z ortidan butun jamiyatni ergashtira olish qudratidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. <https://president.uz/uz/lists/view/3864>
2. D. Quronov, Z. Mamajonov, M. Sheraliyeva. "Adabiyotshunoslik lug'ati". Toshkent.: "Akademnashr". - 2010.
3. A. Xoliqov. "Pedagogik mahorat". Toshkent.: "IQTISOD-MOLIYA". - 2011.
4. A. Z. Fayzullayev. "Shaxs shakllanishining psixologik omillari". Talqin va tadqiqotlar. - 2024. - № 7(65).
5. Falkenare J. O'qituvchi haqida (O. Tolib tarjimai). "Kitob dunyosi" gazetasi. - 2019. - Sentyabr. oriftolib.uz
6. Arzieva G., Seyitbaeva U. S. "Motivatsiyaning asosiy turlari va taraqqiyot bosqichlari". Modern Science and Research. - 2025. - Vol. 4. - №. 1.
7. A. Avloniy. "Turkiy guliston yoxud axloq". Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi - 2018.
8. Chingiz Aytmatov. "Birinchi muallim"(qissa). www.ziyouz.com
9. Luqmon Bo'rixon. "Sirli muallim"(qissa). www.ziyouz.com